
Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Факультет іноземної філології
та соціальних комунікацій
Кафедра журналістики та філології

Ministry of Education of Ukraine
Sumy State University
Faculty of Foreign Philology
and Social Communications
Department of Journalism and Philology

XII

ЖУРНАЛІСТСЬКА ОСВІТА В УКРАЇНІ: СВІТОВІ ПРОФЕСІЙНІ СТАНДАРТИ

ДВАНАДЦЯТА МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ

JOURNALISM EDUCATION IN UKRINE: WORLD-PROFESSIONAL STANDARDS

THE XIIth INTERNATIONAL
SCIENTIFIC CONFERENCE

Суми, 8–9 червня 2016
Sumy, 8–9 June 2016

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНОЇ ЛЕКСИКИ В ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ

Ірина Серебрянська,

к. ф. н., доцент, СумДУ

Марина Дороватовська,

студентка 3 курсу СумДУ, ЖТ-32

Стаття присвячена проблемі функціонування української лексики сфери вищої освіти в сучасних періодичних виданнях. Робиться спроба класифікувати її тематичні групи та визначити стилістичні особливості.

Ключові слова: *освітня лексика, образна лексика, освітній процес.*

EDUCATIONAL VOCABULARY IN TEXTS OF UKRAINIAN PERIODICALS

Irina Serebrianska,

associate professor, Sumy State University

Marina Dorovatovska,

3rd year student, ЖТ-32

The article deals with the problem of functioning of higher education vocabulary in contemporary Ukrainian periodicals. The author classifies thematic groups and identifies their stylistic peculiarities.

Key words: *educational vocabulary, figurative lexis, educational process.*

В умовах інтеграції України в європейський економічний, політичний та освітній простір актуальним є підвищення конкурентоздатності української економіки. Економіка сталого розвитку формується завдяки покращенню рівня освіченості населення, його наукового потенціалу, людського капіталу, який розглядається як найважливіший фактор розвитку конкурентоздатності держави. Провідну роль у формуванні людського капіталу відіграє система освіти, особливо вища її ланка. Вища освіта дає людині можливість не тільки бути конкурентоспроможною на ринку праці, а й стати розвиненою особистістю, здатною зробити свідомий громадянський вибір. У вищих навчальних закладах формується науковий, технологічний та кадровий потенціал, який генерує нові знання, ідеї, технології, стратегії розвитку, забезпечує взаємодію між освітою, наукою та бізнесом. Сьогодні, коли система освіти України переживає процес реформування, на шпальтах газет з'являються матеріали, присвячені відповідній тематиці. Вони репрезентують погляди суспільства на зміни та оновлення лексичного складу української мови.

Проблемою функціонування стилістично забарвленої лексики в текстах засобів масової інформації займалися А. Баранов, В. Бороботько, В. Виноградов, І. Гуменна, В. Зірка, Кабанцева, Д. Колесник, І. Остапчук, А. Сингаївська, Н. Стасула. Питання функціонування сучасної освітньої лексики української мови є недостатньо вивченим. Нами вже була здійснена спроба класифікувати поняттєво-термінологічний апарат вищої освіти [2].

Тож виникає необхідність системного аналізу функціонування різних груп лексики в текстах української періодики, в чому й полягає *актуальність* нашого дослідження.

Метою статті є вивчення тематичних груп освітньої лексики та її стилістичних особливостей у текстах ЗМІ.

Фігури мови надають емотивно-експресивну образність висловлюванню, вони були об'єктом вивчення риторики ще за часів Античності. З розвитком філософії та виокремленням мовознавства тропи розглядаються як предмет субституції чи стилістичної фігури, паралельно досліджується їх структура та функціонування. Оскільки будь-яке поняття створюється природною мовою, то "словниковий" банк поповнюється не лише завдяки створенню абсолютно нових слів, а великою мірою на основі порівняння спільних ознак із уже відомими досвіду поняттями, що залучають метафоричний процес [1]. Сучасні ЗМІ використовують різноманітні мовні прийоми, тропи та інші засоби для того, щоб пливати на свідомість читача.

Під час проведення дослідження нами було здійснено моніторинг українських періодичних видань: «День», «Дзеркало тижня», «Укрінформ», «Україна молода», «Українська правда», «Урядовий кур'єр», «Освіта», «Сегодня.ua». Дібраний фактичний матеріал дав можливість виділити кілька основних тематичних груп лексики вищої освіти.

1. «Типи навчальних закладів». Цю тематичну групу формують різного роду номінації вищих навчальних закладів, серед яких є як традиційні (*університет, державний університет, національний університет, дослідницький університет, столичний університет, провінційний університет* та ін.), так і нові, пов'язані з політичними подіями в Україні (*евакуйований університет, університети-переселенці, університет-двійник* тощо). Війна в країні змінила обличчя багатьох навчальних закладів, яким довелося переїхати з окупованої території. Так з'явилися номінації нових понять на зразок *евакуйовані університети* та відповідні синонімічні образні новотвори: *...Практично в кожного з евакуйованих університетів на непідконтрольних територіях залишився свій "двійник": чимало студентів і викладачів відмовилися виїжджати за межі рідного міста, фактично змирившись із захопленнями їх озброєними людьми та перепідпорядкування "урядам" самопроголошених республік... Очевидно, що ситуація на Донбасі переходить у режим "замороженого конфлікту", який може тривати роками і навіть десятиліттями. Тому питання можливості повернення евакуйованих університетів у Донецьк і Луганськ переходить, як кажуть логіки, в модальну площину: "якщо..., то..."* («Дзеркало тижня», 11.12.2015). При цьому виділені слова та словосполучення в контексті набувають різноманітних асоціацій, наприклад, із гіпермаркетом: *Університет - це не гіпермаркет з продажу освітніх послуг, а підприємництво в університетах - не синонім комерції* («Урядовий кур'єр», 2014 р., № 153).

Про те, що в суспільстві побутує неоднозначне ставлення до статусу «національний університет» та до університетів, яким він наданий, свідчить матеріал, вміщений у газеті «Дзеркало тижня», із промовистою назвою «Статус чи визнання»: *Чим все-таки стане статус «національний» – як завжди, пафосним орденом на груди університетської адміністрації чи реальним стимулом до якісної роботи? Чи пробудить він почуття відповідальності у розбещеної корупцією університетської спільноти* («Дзеркало тижня», № 1, 15.01.16).

Низка образних номінацій використовується в сучасних періодичних виданнях для характеристики конкретних вищих навчальних закладів, підкреслюючи їх досвід та значення для країни. Так, говорячи про Прилуцький гуманітарно-педагогічний коледж ім. І. Франка, кореспондент характеризує його історію як *символого за роками та вічно молодого за потенціалом навчального закладу* («День», 2015 р., №101–102).

З іншого боку, використовуючи образні назви, автори висловлюють критичне ставлення до деяких вишів: *Більшість наших університетів, "вузів" у лапках і їхніх філій не надають належної якості й там не відбувається належний навчальний процес* («День», 01.03.2016).

2. «Освітній процес та його якість». Ця тематична група представлена словосполученням *якість освіти* та відповідними епітетами до нього (*належна, висока, низька*), словами-номінаціями процесів, пов'язаних з реформуванням вищої освіти України (*оптимізація мережі ВНЗ, невідповідність якості освіти сучасним вимогам, система освіти очищається тощо*), наприклад: *...Відбувається поступова оптимізація мережі вищих навчальних закладів, припинено діяльність 76 вузів та філій, які не забезпечують належну якість освіти («Сьогодні.иа», 02.02.16)*; *Вчені-педагоги насамперед керувалися почуттям відповідальності не лише за сьогодні, а й за майбутнє — усвідомлюють невідповідність якості освіти сучасним вимогам («Урядовий кур'єр», 2014 р., № 153)*; *Українська система освіти поступово очищається від вишів, котрі не надають студентам фахових навичок («Урядовий кур'єр», 23.02.2016)*.

Метафоричні вислови на позначення освітнього процесу підкреслюють, з одного боку, наявність проблем у цій сфері, з іншого – позитивні тенденції до змін: *Автономія університетів чи ректорський феодалізм («Дзеркало тижня», 28.03.2014)*; *Вищу освіту треба витягувати з прірви («Урядовий кур'єр», 27.10.2011)*; *Чи потрібна поголовна вища освіта («Дзеркало тижня», 25.04.2014)*; *КоСяк у вищій освіті («Урядовий кур'єр», 01.03.2013)*; *Незалежне тестування: серпом по не якісній освіті («Дзеркало тижня», 14.10.2014)*. Подекуди система вищої освіти та освітній процес набуває антропоморфних мовних характеристик, наприклад: *Система вищої освіти знаходиться у глибокому передінфарктному стані. Необхідна реанімація, необхідні кваліфіковані реаніматори, інакше буде біда... ..Якщо зарубіжний студент іде в університет здобувати знання, то український — щоб отримати диплом, який йому не завжди потрібний («Укрінформ», 10.06.2015)*.

Використання художніх засобів на позначення освітнього процесу в заголовкових текстах особливо привертає увагу читачів до гострих проблем: *Освіта: кому вигідні бали «другої свіжості» («Урядовий кур'єр», 03.05.2015)*; *Рубікон для луганських вишів («Урядовий кур'єр», 18.10.2014)*.

У реформуванні системи вищої освіти особливе місце посідає розширення прав навчальних закладів. На думку Інни Совсун, заступника міністра освіти і науки України, працівники міністерства *забезпечили закріплення у новому законі принцип університетської автономії, адміністративної, фінансової, академічної. Скасування типових штатних розписів створили передумови для кадрової автономії... міністерство довірило університетам самостійно формувати навчальні програми, знявши вимоги щодо обов'язковості окремих навчальних дисциплін. («Українська правда», 19.02.16)*. Разом з тим, суспільство до запровадження університетської автономії, розширення прав університетів ставиться з великою пересторогою: *Високий рівень автономії, який сьогодні делегований нашим університетам новим Законом про вищу освіту, - це все одно що дикунам дати ноутбук і примусити працювати з ним («Укрінформ», 10.06.2015)*.

3. «Європейський вектор вищої освіти України». В інтерв'ю кореспонденту газети «Урядовий кур'єр» голова комітету Верховної ради з питань науки та освіти Лілія Гриневич (нинішній міністр освіти України), говорячи про реформу вищої школи, підкреслила, що *«Закон про вищу освіту передбачає децентралізацію управління вищою освітою, фінансову, кадрову та академічну автономію вишів, встановлює певні гарантії з отримання стипендій, спрямований на міжнародну співпрацю та мобільність у європейському просторі вищої освіти («Урядовий кур'єр», 2014 рік, № 66)*.

Ціла низка освітньої лексики, представленої в мові журналістів, пов'язана з міжнародним досвідом діяльності вишів. У зв'язку з фінансовими проблемами розвитку наукових досліджень у розвинених країнах виникло таке поняття,

як «академічний капіталізм», та почав активно використовуватися відповідний термін: *Новий підхід до розвитку університетської науки отримав назву “комерціалізація технологій”, або “трансфер технологій”. Почалась трансформація університетів у специфічні підприємницькі корпорації, а термін “академічний капіталізм” став вживаним в освітянських колах (Чому університети приміряються до “академічного капіталізму”? (“Урядовий кур’єр”, 2014 р., № 153).*

У друкованих ЗМІ поширюється інформація щодо українського досвіду на шляху до європейських перетворень. Так, голова освітнього комітету ВР Лілія Гриневич акцентує увагу на тому, що курс країни на євроінтеграцію має відображатися і в освіті: *“Треба зробити нашу систему впізнаваною для світу, прозорою, щоб наші випускники в європейському просторі почувалися повноцінними громадянами. Це веде до зміни структури освіти, змісту та стандартів (“День”, 28.05.2015, № 90).*

Про перетворення у згаданому напрямку говорить і перший заступник міністра освіти і науки України Інна Совсун: *Ми створили умови для інтенсивнішої міжнародної співпраці, затвердивши нове “Положення про академічну мобільність” та спростивши процедуру визнання іноземних дипломів – “нострифікації”. Приєдналися до “Горизонту 2020”, це відкрило хороші можливості для студентів і науково-педагогічних працівників у плані міжнародного досвіду. Це дає нам змогу інтегруватися у світовий освітній та науковий простір (“Українська правда, 19.02.16).*

Орієнтація України на європейський освітній простір має значну підтримку як з боку української спільноти, так і міжнародних експертів. Так, один із провідних британських експертів у сфері оцінювання якості освіти Стефан Джексон підкреслив: *“Мене вражає масштаб трансформації, через який проходить українська вища освіта. Перехід від радянської системи освіти до європейської — це складний процес, що потребує тривалого часу й значних зусиль. Це не просто якісь формальні зміни, це культурна трансформація і битва за уми й серця людей... Я не бачу жодних серйозних перешкод для того, щоб система вищої освіти України стала частиною європейського освітнього простору. Тим більше принципи, на яких ґрунтується ваша освіта, аналогічні європейським” (“Дзеркало тижня”, 2016 р., № 6); ...Очільники відомства мотивували своє рішення необхідністю запровадження європейських норм освіти та низьким рівнем викладання суспільно-гуманітарних дисциплін й відповідно відсутністю зацікавленості ними студентів (“День”, 2015 р., № 103); Світовий досвід показує, що успішно розвивалися лише ті країни, де відбувалися перетворення на основі власних освітніх розробок та були враховані досягнення європейської освіти і технологій. Ті ж країни, які не розвивали свою освіту, а лише запозичали традиції інших країн на старому возі далеко не поїдуть. Використання прислів’я на старому возі далеко не поїдуть особливо посилює необхідність врахування специфіки перетворень.*

Отже, нові номінації на зразок: *європейські принципи, європейська освіта і технології, європейський освітній простір, європейські норми освіти* – стають активними елементами мови сьогодення.

4. «Оновлення змісту освіти, інновації». *Ключовим завданням на 2016 рік є оновлення змісту освіти... Ми активно запрошуємо долучитися до цього процесу людей, які володіють знаннями та досвідом для розробки стандартів нового покоління.* Інна Совсун, перший заступник міністра освіти і науки України (“Українська правда», 19.02.16). Крім словосполучень оновлення змісту освіти, стандарти нового покоління, що використовуються в наведеному прикладі, в українських періодичних виданнях функціонує лексика на позначення таких нових явищ сучасної освіти країни, як *школи-хаби, дистанційна освіта, онлайн-*

курси тощо: Яценюк анонсував створення в областях шкіл-хабів з новим обладнанням Hubschools – школи, які б продемонстрували, що таке європейська якість освіти, починаючи з будівлі школи і закінчуючи вчителями, які отримують відповідну заробітну плату і мають можливість навчати наших дітей («Новое время», 4 березня 2016 р.); Специфічно український досвід змушує екстрено вдаватися до дистанційної освіти. І хто не мав бажання йти в ногу з часом – того спонукають обставини («Освіта», № 20, 18.05.15); ...Забезпечило можливість створення online-курсів для спілкування студента з викладачем («Освіта», № 22, 01.06.2016).

5. «Взаємодія освітньої та економічної сфер». У цьому контексті варто підкреслити, що сучасні ЗМІ репрезентують як вплив освіти на економічний розвиток країни, так і необхідність економічної підтримки розвитку освіти, про що свідчить виділена в наступних реченнях лексика: Дослідження впливу освіти на економічний розвиток засвідчує: чим вищий рівень економічного розвитку країни, тим більшого значення для економічного зростання набуває вища освіта («Урядовий кур'єр», 2014 р., № 153); Від функціонування і розвитку ВНЗ залежать економічні наслідки розвитку нації, тому це важливе економічне обґрунтування необхідності державної підтримки вищої освіти («Урядовий кур'єр», 2014 р., № 153); Досвід Сумського НАУ підтверджує, що інтеграція вищих навчальних закладів з агробізнесом дає синергетичний ефект підвищення якості підготовки фахівців на потребу виробництва («Освіта», № 22, 01.06.2015); Найслабша ланка цього процесу – економіка освіти, яка і досі, попри зростаюче напруження і масштабність, залишається в межах локальних і ситуативних, часто суб'єктивних, і незавершених рішень («Урядовий кур'єр», 2014 р., №153); Це припустимо в час, коли цивілізований світ дедалі глибше усвідомлює силу і невідоротність економічних викликів у всіх сферах суспільного життя, включно з освітою. Саме з економічних позицій потрібно оцінювати будь-які педагогічні інновації. Економічна сфера освіти – це не просто економіка, це “педагогічна економіка”. Відтак кожне економічне рішення в освіті має бути економічно доцільним з огляду на віддалений результат («Урядовий кур'єр», 2014 р., № 153).

6. «Громадянська позиція учасників освітнього процесу». Вища школа не лише готує висококваліфікованих спеціалістів, але й формує особистість. Важливу роль у цьому процесі відіграють дисципліни гуманітарного циклу. Велика увага в періодичних виданнях приділена викладанню дисципліни «Історія України» та спробі ліквідувати цей курс у вищих навчальних закладах: Без відповіді залишається питання, яку ж саме історію України будуть вивчати студенти наступного року і які наслідки це матиме, зокрема, й для національної безпеки країни. Адже те, що історія є предметом національної безпеки сьогодні, здається, ні в кого не має викликати сумнівів («День», № 101–102, 12–13.06.2015); Якби ми зовсім погано вчили історію в школах і вишах, у нас би було значно менше свідомої молоді, яка першою записалася в добровольчі батальйони для захисту України на Донбасі («День», № 103, 16.06.2015). Не може бути випускник університету асоціальною людиною – не знати історії, мови... Людина повинна бути справжнім громадянином, який добре орієнтується в подіях і минулого і сьогодення («День», № 103, 16.06.2015). Віце-прем'єр-міністр В'ячеслав Кириленко констатував, що «гуманітарні знання стали гостро необхідними саме зараз, коли у час російської агресії формується новітня українська ідентичність» («День», № 103, 16.06.2015). Аналізуючи україно-російські відносини, головний редактор газети «День» Лариса Івшина стверджує: Ми не повинні виглядати як безневинні вівці, на яких напав злий сусід. Ми самі немало доклалися до своїх криз. Боротьба триває не лише за нафту й газ. Росія бореться за наше місце в історії. Історія – могутній фермент.

Правильно розказана історія молодим правильною мовою через живі образи й покоління лікує і дає великі сили («День», № 103, 16.06.2015). У наведеному тексті вдало використано фразеологізм *виглядати як безневинні вівці*, метафоричні вислови *злий сусід, могутній фермент, живі образи, великі сили, правильна мова, історія покоління лікує*, що створюють умови для образного сприйняття описуваних подій.

Більшість авторів газетних матеріалів підкреслює велике значення навчальної дисципліни «Історія України» для формування громадянської позиції майбутніх випускників: *Самоідентифікація, національна свідомість, ментальні засади – це те, що повинен дати шкільний і вузівський курс історії в комплексі* («День», № 103, 16.06.2015).

Таким чином, аналіз періодичних видань щодо використання освітньої лексики свідчить про велику увагу суспільства до актуальних проблем відповідної галузі. Виокремлені групи слів, серед яких важливе місце посідають образні номінації (епітети, метафори тощо), стають засобом повідомлення, критики та репрезентації поглядів на трансформації в системі вищої освіти як самих учасників освітнього процесу, так і інших соціальних груп.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Остапчук І. І. Тропи та тропеїзація англословного масмедійного дискурсу / І. І. Остапчук [Електронна ресурс] – Режим доступу : http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/dis_ostapchuk.pdf
2. Серебрянська І. М. Формування українського поняттєво-термінологічного апарату вищої освіти в умовах модернізації національної вищої школи // Мова і культура (Науковий журнал). – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. – Вип. 18. – Т. III (178). – С. 334–338.

А. П. ЧЕХОВ КАК ЖУРНАЛИСТ: ЦИКЛ ОЧЕРКОВ «ОСТРОВ САХАЛИН»

Альона Щербакова,
студентка 3 курсу СумДУ, ЖТ-32
Науковий керівник – **Ірина Жиленко,**
к. ф. н., доцент, СумДУ

Розглядається діяльність Антона Павловича Чехова як журналіста в період його роботи над книгою нарисів «Острів Сахалін».

Ключові слова: Чехов, журналіст, «Острів Сахалін».

A. P. CHEKHOV AS A JOURNALIST: THE ESSAY «SAKHALIN ISLAND»

Aljona Shcherbakova,
3rd year student, ЖТ-32
Scientific supervisor – **Iryna Zhylenko,**
associate professor, Sumy State University

The article deals in this research we describe Anton Chekhov's activity as a journalist during his work on «Sakhalin Island».

Keywords: Chekhov, journalist, «Sakhalin Island».